

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศด้วยหลักพรหมวิหาร

Towards Excellence in Educational Management:

The Application of Brahmavihāra Principles

สุดารัตน์ โสสุด

ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี

ครูชำนาญการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายโสธร เขต 2

อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Sudarat Sosud

Theeraphat Thinsandee

Specialist teacher Yasothon Primary Educational Service Area Office 2

Lecturer, Mahamakut Rajavidyalaya University Roi Et Campus

Email: theeraphat.th@mbu.ac.th

วันที่รับบทความ: 19 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 27 เมษายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ: 27 เมษายน 2567

Received: 19 มีนาคม, 2023; Revised: April 27, 2024; Accepted: April 27, 2024

บทคัดย่อ

ในโลกยุคใหม่ que การศึกษาต้องพบกับ การเปลี่ยนแปลงอย่าง ไม่หยุดยั้ง ผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้อง มีแนวทางการบริหารที่ ทั้งยืดหยุ่นและมี จรรยาบรรณ บทความนี้ จึงตั้งใจที่จะสำรวจ การนำหลักพรหมวิหาร ทั้งสี่ ได้แก่ เมตตา (ความรักไมตรี), กรุณา (ความเมตตา), มุทิตา (ความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น), และอุเบกขา (ความเป็นกลาง) มาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้บริหาร โดย คำนึงถึงการเป็นผู้นำที่เสมือนกับ ต้นเรือที่นำลูกเรือมุ่งสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ เนื้อหาในบทความจะ เน้นไปที่ ความสำคัญของหลักธรรมเหล่านี้ ในการครองคนและการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ภายใน สถานศึกษาในยุคที่เผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้บริหารได้ ทบทวน และปรับปรุงวิธีการบริหารให้ตอบโต้ และสอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนไปของนักเรียนและครูในยุค ปัจจุบันอีกด้วย

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา; สถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ; หลักพรหมวิหาร

Abstract

In the modern world where education must experience continuous change. School administrators need a management approach that is both flexible and ethical. This article therefore intends to explore the application of the four brahmavihāra principles of metta

(love and goodwill), karuna (kindness), mudita (delight in the success of others), and equanimity (neutrality) in management. educational institution To promote morality and ethics to executives Taking into account that leadership is like the captain of a ship leading the crew towards the set goals. The content of the article will focus on the importance of these principles in governing people and their appropriate application to situations within educational institutions in an era facing continuous change. It also gives administrators an opportunity to review and improve management methods to meet and align with the changing needs of students and teachers in today's era.

Keywords: Educational Management; Excellence in Education; Brahmavihāra Principles

บทนำ

ความเป็นเลิศ มีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า “คุณภาพ” สามารถใช้แทนกันได้ โดยทั้งสองคำต่างคำนึงถึงมิติของรูปแบบ โดยไม่เพียงแต่คำนึงถึงผลสำเร็จเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงลักษณะ (Criteria) ที่ทำให้เกิดผลสำเร็จด้วย (กิตติคุณ สุขสมบูรณ์, 2563) ทั้งคุณภาพและความเป็นเลิศ ต่างก็หมายถึงคุณลักษณะที่มีมาตรฐานสูงและตั้งใจจะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ไม่ต่ำกว่ามาตรฐานนั้น ดังนั้นมาตรฐาน คุณภาพและความเป็นเลิศทั้งสามคำนี้มีความเกี่ยวข้องกันอยู่แต่มีความแตกต่างในการจัดลำดับกล่าวคือ “มาตรฐาน” เป็นสิ่งที่ถือเอาเป็นหลักสำหรับเทียบกำหนด หรือหัวข้อกำหนดขั้นต่ำที่ต้องมีหรือที่ระบุไวสวน “คุณภาพ” นั้นเป็นการยกระดับจากมาตรฐานโดยนอกจากจะทำตามข้อกำหนดแล้วยังต้องคำนึงถึงความพึงพอใจและทำให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย และ “ความเป็นเลิศ” หมายถึง ความเป็นเลิศในการศึกษาหมายถึงการส่งเสริมและสนับสนุนนักเรียนให้บรรลุถึงศักยภาพสูงสุดของตนเอง ไม่เพียงแต่ในด้านวิชาการเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาทักษะชีวิตและความสามารถในการเป็นพลเมืองที่ดี (Gardner, H., 1983) ความเป็นเลิศของสถานศึกษาเป็นการพัฒนาด้านคุณภาพของสถานศึกษาให้ได้มาตรฐาน ตามเกณฑ์การจัดการศึกษาของระบบสากล ได้นำเกณฑ์การจัดการศึกษาตามรางวัลคุณภาพแห่งชาติประเทศสหรัฐอเมริกา (Malcolm Baldridge National Quality Award :MBNQA) เป็นแบบอย่างในการพัฒนาสถานศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา สถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการใช้แนวคิดดังกล่าว คือ โรงเรียนเพอริเวอร์ (Pearl River School District) แห่งรัฐนิวยอร์กและมหาวิทยาลัยวิสคอนซินแห่งรัฐวิสคอนซิน ซึ่งโรงเรียนดังกล่าว มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่สูง ต่อมาประเทศพัฒนาแล้วทั่วโลก ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เกิดผลสำเร็จ เช่น สิงคโปร์ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย เป็นต้น และประเทศไทยก็ได้นำมาปรับใช้ในการศึกษาเช่นเดียวกัน เรียกว่า เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติประเทศไทย (Thailand Quality Award :TQA) โดยสำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ

การบริหารทางด้านการศึกษานำเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติประเทศไทย (TQA) ไปพัฒนาศักยภาพระบบการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศ (โชติช่วง พันธ์เวช, 2551) ส่วนการประกันคุณภาพเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน หรือ AUN-QA (ASEAN University Network Quality Assurance) เป็นโครงการหนึ่งของเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการศึกษาในมหาวิทยาลัยของประเทศสมาชิกอาเซียนผ่านกระบวนการประกันคุณภาพ และได้พัฒนาเกณฑ์และขั้นตอนการประเมินที่มีมาตรฐานเพื่อใช้ในการประกันคุณภาพภายในและภายนอกสำหรับมหาวิทยาลัยสมาชิก (ASEAN University Network (AUN). 2022)

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศหรือการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษา เพราะฉะนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทบทวนบทบาทและพัฒนาสมรรถนะ ดังนี้เป็นผู้กำหนดทิศทางการบริหาร (Direction Setter) มีความสามารถกระตุ้นคน (Leader Catalyst) ต้องเป็นนักวางแผน (Planner) ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการตัดสินใจ (Decision Maker) ต้องมีความสามารถในการจัดองค์กร (Organizer) ต้องเป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change Manager) ต้องเป็นผู้ให้ความร่วมมือ (Coordinator) ต้องเป็นผู้ติดต่อสื่อสารที่ดี (Communication) ต้องเป็นผู้แก้ปัญหาขัดแย้งในองค์กรได้ (Conflict Manager) ต้องสามารถบริหารปัญหาต่างๆ ได้ (Problem Manager) ต้องรู้จักวิเคราะห์และจัดระบบงาน (System Manager) ต้องมีความสามารถในด้านวิชาการทั้งการเรียนและการสอน (Instructional Manager) ต้องมีความสามารถบริหารงานบุคคล (Personnel Manager) ต้องมีความสามารถบริหารทรัพยากร (Resource Manager) ต้องมีความสามารถในการประเมินผลงาน (Appraiser) ต้องมีความสามารถในการประชาสัมพันธ์ (Public Relater) ต้องสามารถเป็นผู้นำในสังคมได้ (Ceremonial Head) (Northouse, P.G. 2018)

หลักพรหมวิหารในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยสี่ประการที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาจิตใจของบุคคล ได้แก่ เมตตา (ความรักไมตรี), กรุณา (ความเมตตา), มุทิตา (ความยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น), และ อุเบกขา (ความสงบนิ่งหรือไม่เข้าข้าง) คำสอนเหล่านี้มีความสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถจัดการความขัดแย้ง, กระตุ้นแรงจูงใจ, และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาทั้งส่วนบุคคลและองค์กร การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารในการบริหารจัดการสถานศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าในการนำพาสถาบันการศึกษาไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน (พระไตรปิฎก, 2500)

การศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและการแข่งขันในสายงานการศึกษาก็เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล การบริหารสถานศึกษาเพื่อให้มีความเป็นเลิศเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งความเป็นเลิศจะเกิดขึ้นได้ต้องมีแนวทางการบริหารที่ถูกต้อง เหมาะสม และดีงามด้วย ทั้งนี้ หลักธรรมครองใจหรือหลักพรหมวิหาร ที่ทำให้คนปฏิบัติในทางประเสริฐทั้งต่อตนเองและผู้อื่น บทความนี้จึงมุ่งเสนอแนวทางการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศด้วยหลักพรหมวิหาร 4 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อสร้าง

สถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศทางการศึกษาโดยบูรณาการทั้งศาสตร์ตะวันออกและตะวันตกเข้ามาปรับประยุกต์ใช้ด้วยศาสตร์และศิลป์อย่างกลมกลืนด้วยหลักธรรม

ความหมายของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

สถานศึกษาที่มีการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ในลักษณะสถานศึกษาคุณภาพหรือสถานศึกษาสมบูรณ์แบบ (Quality School) ได้มีนักการศึกษา ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2549) ได้ให้คำจำกัดความ “ความเป็นเลิศของโรงเรียน” หมายถึง การพัฒนาโรงเรียนให้ได้มาตรฐาน โดยการปรับระบบภายในใหม่มีความพร้อมที่จะพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาโดยอาศัยกระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศทางการศึกษา เพื่อนำไปสู่ผลผลิต คือ นักเรียนมีคุณภาพคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งทุกกระบวนการของการดำเนินงานผู้บริหารจะเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ผลงานบรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้นผู้บริหารต้องมีความรู้ความสามารถ และทักษะในการบริหารจัดการ โรงเรียนจึงสามารถพัฒนาสู่ความเป็นเลิศได้

วิโรจน์ สารรัตนะ (2565) ได้กล่าวถึงความเป็นเลิศไว้ว่า เป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้สู่จุดสูงสุดเต็มตามศักยภาพขององค์กร เพื่อความอยู่รอดและสามารถเติบโตได้อย่างต่อเนื่องในสภาวะการณ์ของโลกทุนนิยมที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง แนวคิดการบริหารจัดการที่เป็นเลิศมีพัฒนาการในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

สุกัญญา โขวิไลกุล (2547) กล่าวว่า แนวคิดในการควบคุมคุณภาพซึ่งเน้นที่กระบวนการผลิตโดยการตรวจหาข้อผิดพลาดในการทำงานเพื่อหาทางแก้ไขนั้นได้เปลี่ยนแนวคิดมาเป็นการผลิตสินค้าให้มีคุณภาพตามความต้องการของลูกค้า เพื่อให้ได้มาตรฐานเป็นที่พอใจ จากแนวคิดนี้จึงเกิดระบบประกันคุณภาพขึ้น เพื่อป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดแทนการค้นหาข้อผิดพลาดเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต สำหรับแนวคิดด้านคุณภาพในปัจจุบัน คือการผลิตสินค้าให้ได้ตรงตามความต้องการของลูกค้าซึ่งเกิดจากการบริหารงานที่มีคุณภาพนั่นเอง

Drucker (1998) กล่าวว่าการบริหาร คือศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การทำงานต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำภายในสภาพองค์การที่กล่าวนั้น ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่น ๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม

Bounds, Greg (1994) กล่าวว่า กระบวนทัศน์การบริหารที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศ คือ กรอบแนวคิดแบบใหม่วิธีคิดและวิธีกระทำของคนในการบริหารเพื่อให้องค์กรมีการปรับปรุง

โดยสรุปแล้ว สถานศึกษาที่มีการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ หมายถึง สถานศึกษาที่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบสู่ความเป็นเลิศ มีคุณภาพ และการสร้างสรรค์ สามารถจัดการศึกษาที่สนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างดี มีสังคม บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพสูงตามมาตรฐานที่กำหนด

องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร พบว่า

Sergiovanni, T. (1991) ได้ศึกษาพบว่า งานการบริหารโรงเรียนมี 8 ประการ คือ

- 1) งานสัมพันธ์กับชุมชน (School Community Relationship)
- 2) งานกิจการนักเรียน (Pupil Personnel)
- 3) งานหลักสูตรและการสอน (Curriculum and Instruction)
- 4) งานบริหารบุคคล (Staff Personnel)
- 5) งานอาคารสถานที่ (Physical Facilities)
- 6) งานธุรการ (Business Management)
- 7) งานพัฒนาบุคลากร (Staff Development)
- 8) งานประเมินผล (Evaluation)

Brech (1980) กล่าวว่า โครงสร้างของโรงเรียนก่อให้เกิดประโยชน์ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) โครงสร้างของโรงเรียนเปรียบเสมือนกรอบงาน (Framework) ในการปฏิบัติงานด้านการบริหาร
- 2) โครงสร้างโรงเรียนเป็นเครื่องมือในการมอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ
- 3) โครงสร้างโรงเรียนช่วยในการประสาน งานของกิจกรรมที่ช่วยกันทำงาน
- 4) โครงสร้างโรงเรียนช่วยในการกระตุ้นเตือนให้สมาชิกในโรงเรียนทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ภารกิจในโรงเรียนที่ได้จัดตามโครงสร้างที่ชัดเจน มีความเกี่ยวข้องกันและมีความสัมพันธ์กันกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบเป็นอย่างมากซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดเอกภาพในการบริหารให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดของโรงเรียน

Newman (1963) ได้กล่าวว่า กระบวนการจัดโครงสร้างของโรงเรียน มีกระบวนการจัดทำดังต่อไปนี้

- 1) แยกงานออกเป็นหน่วยงานย่อย ๆ ตามลักษณะของโรงเรียน
- 2) จัดระบบงานในโรงเรียนให้มีการแบ่งงานทำอย่างเหมาะสม

3) มอบอำนาจหน้าที่ ที่อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ ระหว่างผู้บริหารโรงเรียนกับครูโดยเฉพาอย่างยิ่งเน้นการใช้กระจายอำนาจ การมอบหมายงานในโรงเรียนและความสามารถในการตรวจสอบผลงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือและประสานงานในโรงเรียน จัดให้มีหน่วยงานที่ปรึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญในการปรับปรุงงานโดยเฉพาะโรงเรียนที่มีแนวโน้มจะขยายใหญ่ขึ้นและซับซ้อนยิ่งขึ้น

4) การพิจารณาโครงสร้างทั้งหมดของโรงเรียน เพื่อให้เกิดความสมดุลในโรงเรียน อย่างไรก็ตามการจัดโครงสร้างของโรงเรียนที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า โครงสร้างของโรงเรียนย่อมเหมาะสมกับเวลาสถานการณ์ในขณะนั้น แต่อาจไม่เหมาะสมกับเวลาและสถานการณ์ในอนาคต ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องปรับปรุงโรงเรียนให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมในปัจจุบันให้ได้ หากผู้บริหารโรงเรียนเพิกเฉยไม่ปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างของโรงเรียนให้เข้ากับสถานการณ์โรงเรียนอาจไม่สามารถอยู่รอดได้

ชาญชัย อาจิมสมาจาร (2555) ได้กล่าวว่า การบริหารการศึกษาแนวทางใหม่มีเนื้อหาเป็น 6 ด้านซึ่งประกอบด้วย

1) โรงเรียนในฐานะองค์การและนักการศึกษาในฐานะนักบริหาร มีรายละเอียดของเนื้อหา คือ โรงเรียนในฐานะระบบองค์การ ทิศนะทั่วไปต่อทฤษฎีการบริหารและการศึกษา รูปแบบการบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมและการบริหาร การจัดองค์การและการมีส่วนร่วม

2) การบริหารแบบมีส่วนร่วมในทางการศึกษา มีรายละเอียดของเนื้อหา คือ ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม องค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ความเป็นไปได้ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม โปรแกรมการบริหารแบบมีส่วนร่วม อุปสรรคของการมีส่วนร่วม ประโยชน์ที่โรงเรียน จะได้รับจากการบริหารแบบมีส่วนร่วม และเส้นทางการพัฒนาระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม

3) ทฤษฎีภาวะผู้นำ มีรายละเอียดของเนื้อหา คือ ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำ รูปแบบของภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำทีมในโรงเรียน

4) การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ มีรายละเอียดของเนื้อหา คือ ปัญหาคืออะไร แม่แบบของการแก้ปัญหา และแนวทางในการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม

5) ความเจริญงอกงามทางวิชาชีพและการพัฒนาครู มีรายละเอียดของเนื้อหา คือ เหตุผลในการพัฒนาครู ขอบข่ายของการพัฒนาครู นโยบายการพัฒนาครู การบริหารการพัฒนาครู วิธีการพัฒนาครูและการประเมิน

6) การประเมินครู โปรแกรมและโรงเรียน มีรายละเอียดของเนื้อหา คือ การประเมินผล การประเมินโรงเรียนและโปรแกรมการประเมินผลการปฏิบัติงานของครู การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เกณฑ์สำหรับการประเมินผลการปฏิบัติงาน แนวทางสู่ประการ ในการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูและกระบวนการประเมินผลการปฏิบัติงาน

จินตนา ศักดิ์ภู่อราม (2545) ได้ศึกษา พบว่า การบริหารงานวิชาการประกอบด้วย 1) หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร 2) การจัดการเรียนการสอน 3) การนิเทศการศึกษา 4) การวัดและการประเมินผล 5) การประกันคุณภาพทางการศึกษาและ6)การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา

ทิศนา ขัมมณี และภาสิต ประมวลศิลป์ชัย (2555) สำหรับการบริหารงานของผู้บริหารในการปฏิรูปโรงเรียนให้ความหมายว่า ประสพการณ์ ความรู้สึก กลยุทธ์และข้อเรียนรู้ของผู้บริหารของโรงเรียนที่ได้ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามกรอบแนวคิดและแนวทางของชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารและโรงเรียนอีกจำนวนมากที่กำลังแสวงหายุทธศาสตร์และวิธีการในการพัฒนาหรือปฏิรูปการเรียนรู้ อันเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ โดยข้อความรู้และกลยุทธ์ต่างๆ ที่ได้จากการปฏิบัติจริงในหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้โรงเรียนหรือสถานศึกษาเห็นแนวทางและเกิดกำลังใจในการพัฒนาทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้ไปสู่เป้าหมาย เช่น การสร้างองค์ความรู้สู่ความรับผิดชอบของผู้บริหารโรงเรียนวัดสระจรเข้ จังหวัดนครราชสีมา การรวมใจครูสู่ความสำเร็จ ในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของผู้บริหารโรงเรียนบ้านค้อท่อน้อย จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2549) ได้กล่าวถึง การบริหารโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ ประกอบด้วย

1) โรงเรียน ในฐานะที่เป็นองค์การทางการศึกษา มีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ องค์ประกอบด้านภารกิจ คือ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ องค์ประกอบอีกด้านหนึ่งคือ บุคลากรในโรงเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้สอน และบุคลากรอื่น ๆ

2) ภารกิจหน้าของการจัดการศึกษา คือ การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งตัวบ่งชี้คุณภาพการจัดการศึกษาได้แก่คุณภาพการบริหารจัดการงานตามภารกิจด้านงานบริหารทั่วไป

3) การจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ บุคลากรในโรงเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนของผู้สอน กระบวนการในการบริหารการศึกษาให้มีคุณภาพ ซึ่งต่อองค์การผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ มีกลยุทธ์

4) การบริหารการจัดการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลต่อการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ดังนั้น ผู้บริหารจะต้องมีหลักการ แนวคิดเทคนิควิธีการ เพื่อบริหารจัดการศึกษาตามภารกิจ ตลอดจนการใช้ทรัพยากรการบริหาร การที่ผู้บริหารจะสามารถบริหารจัดการศึกษาตามภารกิจและทรัพยากรให้มีคุณภาพได้นั้นผู้บริหารจะต้องมีเครื่องมือในการบริหารจัดการที่เรียกว่ากระบวนการบริหาร

5) กระบวนการบริหาร ทักษะที่จำเป็นเพื่อให้ดำเนินการตามกระบวนการบริหารประกอบด้วย ทักษะความคิด ทักษะเชิงมนุษย์ ทักษะด้านเทคนิค และการบริหารจัดการ

6) ผู้บริหารต้องมีหลักเกณฑ์การบริหารในการบริหารจัดการโรงเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนต้องมีหลักการบริหารที่จำเป็น ต้องมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการโรงเรียน

สรุป การบริหารโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศต้องอาศัยภารกิจในการพัฒนาคุณภาพของบุคลากรที่ประกอบด้วยผู้บริหาร, ผู้สอน, และบุคลากรอื่นๆ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการนำพาโรงเรียนไปสู่เป้าหมายทางการศึกษาด้วยทักษะการคิด, การสื่อสาร, และการบริหารทรัพยากร การมีหลักเกณฑ์การบริหารที่ชัดเจนจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศด้วยหลักพรหมวิหาร

กระบวนการบริหารของสถานศึกษาที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรมหรือกระบวนการต่างๆ ที่มีความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยมีการวางแผนการ วินิจฉัยสั่งการ การควบคุมและการจัดการ เพื่อให้ผู้เรียน มีความรู้มีคุณภาพ ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเจตนารมณ์ของการศึกษา ซึ่งเป็นการบริหารสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป โดยการบริหารด้วยพรหมวิหาร 4 คือหลักธรรมครองใจที่ทำให้คนปฏิบัติในทางประเสริฐทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา โดยแก่นของพรหมวิหาร 4 นั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับผู้บริหาร หรือหัวหน้างาน เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีความสุขและเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ซึ่งจะเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงานให้ดียิ่งขึ้นได้อีกด้วย ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548)

1) เมตตา: ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

การเห็นลูกน้องมีความสุข เป็นสิ่งที่หัวหน้าต้องคำนึงถึง หัวหน้าควรดูแลเอาใจใส่สนับสนุนการทำงาน เพื่อให้ลูกน้องรู้สึกว่าเขาไม่ได้โดดเดี่ยว อบอุ่น และมีความสุขในการทำงานมากขึ้น

2) กรุณา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

หากการทำงานเกิดปัญหาหรืออุปสรรค สิ่งแรกที่หัวหน้าควรทำ การพูดคุย สอบถามถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ไขและพูดให้กำลังใจกับลูกน้อง โดยไม่ปล่อยให้ลูกน้องต้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง

3) มุทิตา: ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

เมื่อลูกน้องประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะทางด้านการงาน ด้านครอบครัว หรือในทุกๆด้าน หัวหน้าควรแสดงความยินดีต่อลูกน้องด้วยความจริงใจ ลูกน้องจะรู้สึกว่าเขาเป็นคนสำคัญและรู้สึกภูมิใจมากยิ่งขึ้น

4) อุเบกขา: การรู้จักวางเฉย ทำใจเป็นกลาง

หัวหน้าควรวางใจเป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ปฏิบัติหน้าที่อย่างยุติธรรมหากลูกน้องคนหนึ่งได้รับการช่วยเหลือ แต่อีกคนหนึ่งกลับไม่ได้รับการช่วยเหลือเมื่อพบปัญหา ถือว่าไม่มีความยุติธรรมในการบริหาร ควรให้ความช่วยเหลือลูกน้องให้เท่าเทียมกัน ไม่ปฏิบัติเอนเอียงด้วยความรักหรือความชัง

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาหรือการบริหารงานองค์กรด้วยหลักพรหมวิหาร นอกจากจะต้องใส่ใจเรื่องการบริหารกลุ่มงานแล้ว ยังต้องใส่ใจความรู้สึกและความสัมพันธ์ของบุคลากรภายในองค์กรด้วย เพื่อให้บริหารงานและบริหารคนได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และดีงาม

บทบาทของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศด้วยหลักพรหมวิหาร

หลักพรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำมาปรับใช้กับการบริหารงานสถานศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นหลักธรรมครองใจคนด้วยหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งสามารถสร้างแนวทางการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศด้วยหลักพรหมวิหาร เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างสถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศได้ ดังนี้

1) เมตตา: ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

ผู้บริหารสถานศึกษาควรถือคติ “คนสำราญ งานสำเร็จ”

ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับความรู้สึกคณะครูและบุคลากรทางการศึกษาในทุกกลุ่มงาน ควรสนับสนุนการทำงานตามความถนัดและความเต็มใจ ให้กำลังใจก่อนและหลังทำงาน เพื่อให้คณะครูและบุคลากรทางการศึกษารู้สึกอบอุ่น มีกำลังใจในการทำงาน และมีความสุขในการทำงานมากยิ่งขึ้น สรุปได้ว่าผู้บริหารควรถือคติ “คนสำราญ งานสำเร็จ”

2) กรุณา: ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

ผู้บริหารสถานศึกษาควรเอาใจเขามาใส่ใจเรา

ผู้บริหารสถานศึกษาควรใส่ใจบุคลากรและร่วมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา เมื่อเกิดปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงาน สิ่งแรกที่ต้องทำคือการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ตระหนักว่าตำแหน่งที่เขาอยู่ เราก็เคยอยู่มาแล้ว ปัญหาที่เขาได้รับ เราก็เคยสัมผัสมาแล้ว รับรู้ถึงความทุกข์ใจของบุคลากร พุดคุยสอบถามถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นมิตร พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาตามประสบการณ์ที่ตนเองเคยผ่านพบ ไม่ปล่อยให้บุคลากรต้องแก้ไขปัญหาเพียงลำพัง และร่วมลงมือแก้ไขปัญหา นั้นไปพร้อมกัน

3) มุทิตา: ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

ผู้บริหารสถานศึกษาควรร่วมยินดีกับเรื่องดี ๆ ในชีวิตของบุคลากร

ผู้บริหารสถานศึกษาควรร่วมแสดงความยินดีกับบุคลากรด้วยความจริงใจ เมื่อบุคลากรประสบความสำเร็จหรือได้พบเจอเรื่องราวดี ๆ ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงาน ด้านครอบครัว และทุก ๆ ด้าน เพื่อให้บุคลากรรู้สึกว่าตนเป็นคนสำคัญขององค์กรที่ได้รับการใส่ใจและรู้สึกภูมิใจมากยิ่งขึ้น บุคลากรจะเห็นคุณค่าของตนเอง และมีแรงบันดาลใจที่จะนำความสามารถของตนออกมาใช้พัฒนาสถานศึกษาอย่างเต็มที่ เพราะมีผู้ร่วมยินดีด้วยเมื่อเขาทำสิ่งดี ๆ หรือได้รับสิ่งดี ๆ

4) อุเบกขา: การรู้จักวางเฉย ทำใจเป็นกลาง

ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นกลาง บริสุทธิ์ และยุติธรรม

ผู้บริหารสถานศึกษาควรวางตัวเป็นกลางต่อคณะบุคลากรทุกกลุ่มงาน บริสุทธิ์ใจการสนับสนุนและช่วยเหลือบุคลากรแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกัน และมีความยุติธรรมในการตัดสินหรือพิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของบุคลากรอย่างตรงไปตรงมา ไม่เลือกปฏิบัติตามความรักหรือความชัง

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศด้วยหลักพรหมวิหาร สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นบุคคลสำคัญในการบริหารทุกกลุ่มงาน ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปตามหลักเมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา มีอยู่ 4 อย่าง คือ 1) ควรถือคติ “คนสำราญ งานสำเร็จ” 2) ควรเอาใจเขามาใส่ใจเรา 3) ควรร่วมยินดีกับเรื่องดี ๆ ในชีวิตของบุคลากร และ 4) ควรเป็นกลาง บริสุทธิ์ และยุติธรรม

สรุป

สถานศึกษาเป็นองค์การทางการศึกษาที่สำคัญระดับฐานล่างต่อการดำเนินบทบาทภารกิจ การสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดผลผลิตทางการศึกษา ทั้งนี้ผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นกลไกสำคัญที่จะนำความสำเร็จและเสริมสร้างคุณภาพทางการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในองค์กรนั้นๆ การสร้างคุณภาพในโรงเรียนจะก่อให้เกิดความเชื่อมั่น ความมั่นใจเกิดขึ้นกับผู้รับบริการทั้งนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคมส่วนรวม และเพื่อเชื่อมโยงการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของผู้บริหารด้วยการนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้โดยการเชื่อมโยงให้เห็นความสำคัญของการนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้บริหาร และเพื่อประโยชน์ส่วนรวมขององค์กรดังนั้นผู้บริหารซึ่งเปรียบเสมือนกับต้นเรือที่จะนำลูกเรือมุ่งสู่เป้าหมายของสถานศึกษานั้นควรมีหลักธรรมเพื่อใช้ในการครองคนซึ่งหลักธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในการครองคนและเป็นหลักธรรมที่จดจำง่ายโดยผู้บริหารสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ภายในสถานศึกษาของตนเองเพื่อให้เท่าทันกับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงด้วยศาสตร์ตะวันออกและตะวันตกบูรณาการกับศิลป์ที่มีอยู่ในตัวผู้บริหารเอง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ.(2549).การพัฒนาโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ.กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- กิตติคุณ สุขสมบูรณ์. (2563). การจัดการคุณภาพเพื่อความเป็นเลิศในองค์กร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิริพบุลย์.
- จินตนา คักดีภู่อารม. (2545) การนำเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐ สำหรับประเทศไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชาญชัย อาจินสมาจาร.(2555). การบริหารการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์กร.สงขลา:ซานเมืองการพิมพ์.
- โชติช่วง พันธ์เวส. (2551). แม่แบบการจัดการศึกษาเชิงคุณภาพ SIPPO MODEL.กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ทศนาแหมมณี. (2555). ศาสตร์การสอนเพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่16). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระไตรปิฎก. (2500). **คารุณียสูตร**. ใน พระไตรปิฎกฉบับหลวง, สุตตันปิฎก, ขันธสูตรนิกาย กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2565). การบริหาร หลักการ ทฤษฎี ประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์องค์การทางการศึกษาไทย.**วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. 20 (1), 261-271.
- สุกัญญา ไชวิลกุล. (2547). การวิเคราะห์ระบบเพื่อการบริหารสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2549). **การจัดการองค์การทางการศึกษา**.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ASEAN University Network (AUN) (2022). **AUN-QA guidelines for quality assurance**. Retrieved from <https://aunsec.org/>.
- Beach, Dale S. (1980). **Personnel: The Management of People at Work**. New York: Macmillan Publishing Company.
- Bounds, Greg. (1994). **Beyond Total Quality Management**. New York: McGraw-Hill.
- Drucker, P.F. (1998). **The Age of Discontinuity**. Reprinted Edition, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Gardner, H. (1983). **Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences**. New York: Basic Books.
- Newman. H.W. (1963). **Administrative Action: The Techniques of Organization and Management**. Tokyo: Prentice – Hall of Japan.
- Northouse, P. G. (2018). **Leadership: Theory and Practice**. (8th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Sergiovanni, T. (1991). Ten Principles of Quality Leadership. **Educational Leadership**. 39(5), 331.